

MATEU SERVERA

Departament de Psicologia. Universitat de les Illes Balears.

Teories i teòrics de la personalitat



a història de la psicologia de la personalitat s'ha escrit i contat de moltes maneres, però més que res s'assembla a la història d'un viatjant de poca fortuna: tota la vida ha dut una maleta amb un gran assortiment de productes atractius de tota mena, però a la fi, després de tants anys de viatge, se sent cansat, realment no ha aconseguit vendre gran cosa i, fet que potser encara lamenta més, té la sensació de no haver-se mogut del lloc.

Hi ha molts d'exemples per defensar aquesta idea: el concepte de «l'inconscient» en pot ser un. L'inconscient freudià era un producte molt atractiu: un oceà desconegut dins la nostra ment on s'hi emmagatzemen tots aquells conflictes no resolts, totes aquelles frustracions no superades a la infància que a la fi desencadenen tota mena de neurosis. Durant vint o trenta anys el producte es va vendre a bon ritme, però després arribaren les queixes i molts de compradors iniciaren les devolucions. Factorialistes, conductistes, cognitivistes, fenomenològics i també alguns psicoanalistes hi trobaren «defectes de fabricació» i el viatjant l'hagué de col·locar al fons de la maleta. D'aquesta manera, el producte quedà en desús i només algun director de cinema mancat de guions o algun escriptor amb problemes d'inspiració el varen sol·licitar. Vét aquí, però, que després de molts anys d'oblit, alguns psicòlegs, al començament dels noranta, tornen a parlar de «memòria implícita», «conceixement conscient i inconscient», i tot el que envolta aquests conceptes. Lentament però inexorablement el producte retorna, amb alguns retocs, és clar, (ara es parla d'inconscient psicològic o no freudià) i les comandes es fan paleses amb articles com el de Kihlstrom et al. (1992), que porta el suggerent títol de «L'inconscient psicològic: trobat, perdut i retrobat». Amb tots els anys i la pols acumulada, el viatger ha de rebostejar dins el fons de la seva maleta, alhora que l'assalta un dubte: realment ha estat viatjant en cercle o és que no s'ha mogut del mateix lloc?

La vida de la psicologia de la personalitat és així d'atzarosa. D'una banda, alguns li han demanat absolutament tot, com feren Klucksohn i Murray l'any 1948; per

als autors, aquesta disciplina s'havia d'ocupar de l'estudi de tots els individus (en la mesura que hem d'assumir que hi ha processos generals aplicables a tothom), de les diferències entre els individus (en la mesura que hi ha grups d'individus que difereixen dels altres en determinades aptituds o actituds) i també de l'individu únic en la seva conducta global. D'altra banda, altres autors l'han tractada francament malament. Helson i Mitchell (1978) diuen que «la psicologia de la personalitat es presenta com el domini d'un petit grup de tècnics que s'especialitzen a criticar-se entre si mesures de coses realment insignificants, per concloure que és dubtosa l'existència del que és obvi, i acabar per qüestionar-se si val o no la pena estudiar la personalitat». No és fàcil, per tant, ensenyar i aprendre sobre una disciplina que ha viscut entre aquests paràmetres.

De tota manera, però, d'un temps ençà la psicologia de la personalitat duia uns anys de relativa tranquil·litat. L'assignatura que s'ensenyava a les universitats (com els manuals que s'usen) acostumen a ser un compendi de teories històriques, reformulacions més o manco encertades, temes de debat de sempre (herència/ambient, conductes estables/inestables, tests/autoinformes, etc.), i recerques que encara que quasi mai tanquen cap porta, sempre n'obren envers la reflexió i el futur. Durant les darreres festes de Nadal, però, un fet va ocórrer que va tornar a torbar aquesta pau. Els diaris, els telenotícies, les tertúlies de ràdio, les cartes al director, els meus alumnes i molta més gent se sobresaltaren amb l'aparició d'un nou manual de teories sobre la personalitat i els seus trastorns que sembla que no és tan «rutinari» com els altres. Noves idees (que no recerques, sembla) d'un professor de la Universitat Complutense de Madrid parlen d'importants diferències de caràcter entre sexes, entre races i, el que és més innovador, entre perceptors o no del subsidi del PER.

És comprensible, i més si es fa des d'una càtedra universitària, que teories o comentaris que discriminin les facultats intel·lectuals o comportamentals de les dones, els negres o qualsevol altre grup humà creïn un gran rebombori i repulsa. Però a mi el que realment em sorprèn

és la caixa de ressonància que els mitjans de comunicació han proporcionat al seu autor. Actualment qualsevol persona mitjanament formada sap i entén que les diferències en mesures «psicològiques» entre homes i dones o entre persones de distintes races són mínimes si s'igualen les mostres en variables com ara nivell cultural i estatus socioeconòmic. En alguns casos molt específics, quan realment apareixen diferències, mai són de tipus discriminatori i sempre se cerquen factors educatius, socials o biològics que les puguin explicar o mitigar. Per tant, dedicar pàgines i espai radiofònic o televisiu a debatre aquestes idees és una pèrdua absoluta de temps i una publicitat gratuïta per a l'autor (quan es va donar l'ordre de retirar el llibre sembla que els col·leccionistes el perseguiren àvidament per totes les llibreries). Una cosa és denunciar el fet, que em sembla bé, i l'altra mitificar-lo.

La veritat és que la psicologia no té gaire sort amb els mitjans de comunicació. Les notícies que s'acostumen a publicar sobre la disciplina solen provenir de teòrics o teories molt discutibles i de poca base. Interessen les declaracions d'un psicòpata, però no les teories que expliquen els comportaments antisocials; interessa el tant per cent de dones insatisfetes sexualment, però no les bases de les tècniques per intervenir en casos d'anorgasmia; interessen les experiències esotèriques, els perills de l'estrès i els èxits del fàrmac miraculós que apareix cada sis mesos, però no interessen les teories cognitivoconductuals, les tècniques d'exposició i altres eines útils, clares i senzilles per ajudar les persones a superar problemes concrets. Dissortadament, aquest panorama que dibuixam per a la psicologia és extrapolable a la universitat en general; els assoliments de la recerca ocupen petits espais a la pàgina de ciència i societat, però una protesta estudiantil, un embús de trànsit o la dimissió d'un vicerector per causes «desconegudes» són portada sempre.

En el cas que ens ocupa de les teories de la personalitat, les opinions expressades pel professor Quintana no fan sinó seguir una vella tradició. Als manuals clàssics d'Anastasi (1958) o d'Amelang i Bartussek (1981) es troben capítols dedicats a les diferències basades en el sexe o la raça d'aspectes intel·lectuals o de personalitat. Allà s'explica que en els anys quaranta i cinquanta no foren infreqüents les recerques que exposaren conclusions similars a aquestes: les dones presenten un rendiment intel·lectual inferior en àrees de raonament espacial, matemàtic o lògic i, d'altra banda, tenen puntuacions més elevades en comportaments histèrics o neuròtics en general. Dissortadament sempre hi ha hagut psicòlegs més interessats a trobar diferències entre sexes o races *per se*, que no en teories o variables que les poguessin aclarir. Això explica que encara puguin publicar-se llibres com el que hem comentat, i també que els psicòlegs que ens dedicam a l'àmbit de la docència no ens acabi d'estranyar aquest fet. És sufi-

cient fer un tomb per les seccions de psicologia de moltes llibreries o llegir les ofertes de cursos en aquesta disciplina per comprovar la quantitat d'idees i teories que s'intenten divulgar al marge del coneixement fonamentat i la recerca experimental.

Més aviat crec, seguint amb la idea de la mala sort amb els mitjans de comunicació, que la psicologia serveix d'argument per a interessos molt allunyats dels seus objectius. Es comentava en una tertúlia radiofònica que és incomprendible el rebombori sobre el llibre del professor Quintana si no s'emmarca dins un àmbit polític. En un intent per demostrar que la ideologia «dretana» és perjudicial socialment, es presenta com a exemple l'aparició d'aquest tipus de llibres. És difícil demostrar si aquesta n'era realment la intenció, però de fet la utilització política de les teories psicològiques tampoc és nova. Fa poc ens visità el professor Chomsky, que omplí diversos auditoris; seva és la frase que diu que el conductisme és com «un camp de concentració». Els rostres d'alguns autors personalistes com Rogers o Fromm han aparegut a les camisetes de joves de moviments socials o polítics. En tot cas, la vinculació i oposició de teories psicològiques —especialment de personalitat— amb idees polítiques és un fet prou lamentable i causant de bastants mals al desenvolupament de la psicologia com a disciplina científica. Alguns diuen que és irremediable: treballam amb persones, no amb pedres, però molt més creiem que és absolutament necessari i possible fer un esforç per superar-ho.

La psicologia és una disciplina molt jove, prop de cent anys no són res per desenvolupar una ciència. Hem de ser pacients i treballar amb constància. S'han fet molts esforços i les coses han millorat, almanco pel que fa a la formació dels professionals i els investigadors en psicologia. Dissortadament la imatge i el coneixement que la societat té d'aquests esforços és pobre: altrament seria impossible que algú posàs audiència al servei d'un llibre com el del professor Quintana. Si de cas el problema no fos allò que s'ha dit en si mateix, sinó qui ho ha dit (un catedràtic d'universitat de Psicologia) i això pogués emprar-se en contra de la institució universitària, també seria clarament injust: entre les moltes i bones aportacions que diàriament es fan des de la universitat (també en psicologia), en destaquem una que és molt poc representativa de la feina que es fa. Vull dir amb tot això que la polèmica sobre el cas Quintana és estèril?

En línies general pens que sí, si bé estaria d'acord en el fet que s'hagués pogut aprofitar per obrir un tema de debat molt més fructífer: la qüestió de la llibertat de càtedra i la qualitat docent. El lector trobarà en aquesta mateixa revista opinions i idees sobre aquests temes, que jo pens que sí que són d'interès general i dignes d'audiència. Estic totalment d'acord amb la idea que un professor titular ha de tenir un marge de llibertat a l'hora de decidir els conceptes que s'han d'ensenyar i la me-



totologia docent, però sempre dins un cert ordre. És totalment fals i inadmissible que des d'una càtedra hom pugui ensenyar «el que vulgui i com vulgui». Les àrees de coneixement i les assignatures d'una carrera universitària tenen expressats els descriptors i els conceptes bàsics sobre els quals ha de girar la docència. És veritat que possiblement són massa genèrics, i és veritat també que els consells de departament i d'estudis, responsables últims de la qualitat docent d'una titulació, no disposen de gaires eines ni dispositius per intervenir sobre aquest tema, però certament això hauria de canviar.

Per tant, des del meu punt de vista, s'ha desaprofitat una bona oportunitat per aprofundir sobre el tema de la llibertat de càtedra, els sistemes per millorar la docència i els continguts dels programes curriculars. Aquesta vegada ens hem entretingut més en l'anècdota que en el fons de la qüestió, i seria desitjable no haver d'esperar el

proper llibre del professor Quintana per corregir aquesta postura. ♦

Referències bibliogràfiques

Amelang, M.; Bartussek, D. (1981). *Psicología diferencial e investigación de la personalidad*. Barcelona; Herder, 1988.

Anastasi, A. (1958). *Psicología diferencial* (2a. ed. cast.). Madrid; Aguilar, 1982.

Helson, R.; Mitchell, V. (1978). «Personality». *Annual Review of Psychology*, 29, 555-585.

Kihlstrom, J. P.; Barnhardt, T. M.; Tataryn, D. J. (1992). «The psychological unconscious. Found, lost, and regained». *American Psychologist*, 47, 788-791. (Se'n pot trobar una traducció al castellà al manual de M. D. Avia i M. L. Sánchez Bernardos, *Personalidad: Aspectos cognitivos y sociales*, Madrid; Pirámide).

Klucksohn, C.; Murray, H. (1948). «Personality formation: the determinants». A Klucksohn, C.; Murray, H. (eds.), *Personality in nature, society and culture*, pàg. 35-48, Nova York; Knopf.

Butlleta de subscripció a l'ARC

La subscripció anual a la revista L'Arc té un preu de 1.500 ptes., i se'n publicaran tres números l'any.

Revista L'Arc. ICE (UIB). C/ de Miquel dels Sants Oliver, 2. 07071 Palma. Tel. 17 24 08

Nom Cognoms

Adreça Tel.:

CP Població Província

Us dediqueu a la docència? A quin nivell?

Em subscric a la revista L'Arc, a partir del número Mes de 19

Domiciliació bancària Taló nominatiu Gir postal Contra reemborsament

Taló nominatiu núm.

a favor de la revista L'Arc de l'ICE (enviat juntament amb aquesta butlleta)

Gir postal o telegràfic núm.

a favor de la revista L'Arc, de l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de les Illes Balears
c/c 725-743-58 de Sa Nostra (del qual s'adjunta el resguard a aquesta butlleta)

Butlleta de domiciliació bancària

Nom i cognoms

Codi de compte de client

ENTITAT	OFCINA	DC	COMPTE

Banc/Caixa Agència núm.

CP Població Província

Títular de la subscripció (en cas que sigui diferent del del compte):

Senyors, us agrairé que, amb càrrec al meu compte/libreta, atengueu, fins a nova ordre, el rebut que periòdicament us presentarà la revista L'Arc, de l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de les Illes Balears, per al pagament de la meua subscripció.

Us salud atentament.

Firma,